

3. Kuzikova S. B. Psychological culture in phenomenology of personality self-development. *Modern research of the representatives of psychological sciences* : collective monograph / O. Ye. Blynova, Yu. O. Bystrova, I. M. Halian, O. M. Kikinezhdі, etc. Lviv-Toruń : Liha-Pres, 2019. S. 103–122.

Кулакова Лариса Миколаївна
кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри вікової та педагогічної психології
Рівненського державного
гуманітарного університету,
Рівне, Україна

ПСИХОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ ЕТНІЧНОЇ ІДЕНТИЧНОСТІ ТА САМОСВІДОМОСТІ У ЮНАЦЬКОМУ ВІЦІ

Вступ. В Україні проблема ідентичності має яскраво виражену етнічну та національну обумовленість. Це зумовлено, насамперед, історичними аспектами становлення нашої держави. Особливої уваги потребує проблема етнічної та національної самосвідомості української молоді, адже саме вона наразі в умовах військової агресії російської федерації стане визначальною силою у збереженні та подальшому розвитку державності.

Виклад основного матеріалу. У складній та багатогранній системі суспільних зв'язків і стосунків особливо чітко, вирізняється етнічна приналежність людини, яка є первинною щодо інших, ідентичністю. Тобто, перш, ніж презентувати себе представником різних соціальних, економічних, політичних тощо общин, людина, насамперед, є носієм того чи іншого етносу. Цей статус набувається при народженні [10, с. 60].

Науковець І. В. Данилюк вважає, що етнічна ідентичність – один із найважливіших виявів етнічної самосвідомості; вона виконує стрижневу, системотворчу роль у структурі етнічної самосвідомості. Етнічна ідентичність – це відчуття належності до певної етнічної спільноти, однаковості з іншими її членами внаслідок спільності історичної пам'яті, спогадів про єдиних предків та емоційних зв'язків з ними [3].

Українська етнологиня та релігієзнавиця Г. Лозко зазначає, що сучасна етнологія має такі фази етнічної ідентичності:

- 1) фаза етнодиференціації «ми» від «вони»;
- 2) визначення етноніму, території, мови, культури, релігії;
- 3) фаза вироблення авто- і гетеростереотипів, фаза формування національного ідеалу» [5].

Науковиця також вважає, що етнічна ідентичність – це не тільки усвідомлення своєї тотожності з етнічною спільністю, а і її оцінка, значущість членства в ній, спільні етнічні почуття, які є найважливішими критеріями міжетнічного порівняння.

Військові події, що відбуваються сьогодні на території нашої держави, детермінують усвідомлення того, що одним із найскладніших завдань на сучасному етапі є становлення етнічної самосвідомості сучасного суспільства та збереження унікальної національної самобутності українського народу. Позаяк національна, етнічна самосвідомість забезпечує усвідомлення власного минулого, теперішнього і майбутнього, розкриваючи зміст взаємостосунків з іншими етносами.

Важлива роль етнічної самосвідомості в сучасній українській психології робить актуальним вивчення цього феномена. Головною ознакою етнічності особистості є її етнічна самосвідомість, зокрема усвідомлення нею: власної етнічної спільності, особливих етнопсихологічних рис, особливої етнічної культури, а також соціально-моральна самооцінка та етнічна самоідентичність [6, с. 47].

Л. М. Співак зазначає: «Важливим здобутком теоретичної психології 20-го століття стало постулювання наукових думок про національну та етнічну самосвідомість як однієї з характеристик групи, спільноти» [8, с. 92]. Узагальнюючи визначення поняття етнічної самосвідомості у сучасній психологічній науці, зупинимося на такій дефініції: «Система загальних уявлень більшості членів етносу про власну етнічну групу, її походження, основні особливості культури і психічного складу, тобто система колективних уявлень про себе» [7, с. 75].

Термін «етнічна самосвідомість» етимологічно базується на поняттях «етнос» та «етнічність». Правознавиця Л. О. Крупник вважає, що етнос є сталим колективом людей, що склався в результаті природного розвитку на основі специфічних стереотипів свідомості й поведінки. Він (етнос) існує як стійка система, яка протиставляє себе усім іншим аналогічним колективам людей згідно принципу «ми – не ми», «свої – чужі», «ми такі, а решта – інші». Етнос – це основоположна, глибинна суть нації. Саме у родовому суспільстві формуються основні механізми самоусвідомлення, що згодом перетворюються на етнічну самосвідомість. В родовому суспільстві закладаються основи етнічної самосвідомості [4].

Український вчений М. Й. Боришевський вбачає багато спільного у національному та етнічному. Науковець визначає феномен «національної самосвідомості» як «усвідомлення особистістю себе часткою певної національної (етнічної) спільноти та оцінку себе як носія національних (етнічних) цінностей, що склалися в процесі тривалого історичного розвитку» [2].

Одним з головних моментів у вивченні етнічної самосвідомості є розуміння процесу її формування і розвитку. У психології існують різні

підходи до розуміння механізмів розвитку свідомості та самосвідомості особистості. Зокрема, І. Д. Бех виділяє такі механізми морально-духовного перетворення особистості: самооцінку, самопізнання, самоставлення, рефлексію і саморефлексію, самоконтроль та самоприйняття, ідентифікацію та самоідентифікацію, зворотній зв'язок, духовну напруженість, совість як іманентно притаманний людині механізм розвитку духовності, волю як механізм досягнення духовного [1, с. 106].

Ж. Піаже була запропонована концепція розвитку етнічної ідентичності з виділенням трьох етапів її становлення:

1) 6-7 років – отримання дитиною перших часткових і неструктурованих знань про свою етнічну приналежність. Головним чином ці знання дитина отримує від сім'ї і близького соціального оточення.

2) 8-9 років – повне усвідомлення своєї етнічної приналежності. Дитина ототожнює себе зі своєю етнічною групою, висуваючи при цьому основні принципи ідентифікації (місце народження, рідна мова, національність батьків).

3) 10-11 років – повне формування етнічної ідентичності, усвідомлення унікальності народів, їх традицій і культури [11].

Г. А. Ставицький вважає, що етнічна самосвідомість особистості формується протягом всього періоду розвитку людини, з дитинства до досягнення зрілості; формується в тісному взаємозв'язку з вихованням, освітою і передається від покоління до покоління на шляху історичного існування народу. Однак цілісної оформленості на рівні «Я-Концепції» вона набуває саме в юнацькому віці. Головними ознаками етнічної самосвідомості є усвідомлення етнічної спільності, особливих етнопсихологічних рис, особливої етнічної культури, а також: соціально-моральна самооцінка та етнічна самоідентифікація [9].

Важливою особливістю юнацького віку є активізація процесів самовизначення та ідентифікації, що детермінує розвиток рефлексивних механізмів. Тобто, у молоді національна самосвідомість розвивається на рефлексивному рівні. Молодій людині уже під силу осягнути зміст як соціального, так і природного й культурного простору. Почуттєва сфера у юнацькому віці диференціюється та урізноманітнюється. Та поруч із чіткою потребою в ідентифікації постає бажання у сепарації, що є визначальним у формуванні власної ідентичності.

Стереотипом самосвідомості молоді є ідентифікація зі своїм поколінням. З історичних джерел відомо, що самоусвідомлення в середині роду відбувається, переважно, шляхом персоніфікації з першопредком, вождем або жрецем, що згодом перейшло в етнічну самосвідомість. Замолоду людина стоїть найближче до історичних подій, ніж абиколи. Вона стає «співзвучним епосі» і позиціонує себе як представник певного покоління, що, у свою чергу, поєднується певними, важливими для багатьох, подіями громадського життя, збігом установок, смаків, тощо [10].

Висновки. В умовах військової агресії російської федерації на території нашої держави одним з надважливих завдань постає питання об'єднання нації. Розв'язання такого завдання потребує розробки нових концептуальних підходів щодо формування національної самосвідомості, у сучасній молоді в першу чергу. Адже саме молоде покоління є найбільш вразливим перед соціальною та економічною нестабільністю у державі.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бех І. Д. Виховання особистості: Сходження до духовності. Київ : Либідь, 2006.
2. Боришевський М. Й. Національна самосвідомість та ідентифікація громадян як чинник демократичних перетворень в українському суспільстві. *Соціально-психологічний вимір демократичних перетворень в Україні*. Київ : Український центр політичного менеджменту, 2003. С. 138–144.
3. Данилюк І. В. Національна самосвідомість як компонент структури психології етнічної спільноти. *Проблеми загальної та педагогічної психології*. 2009. № 11(4). С. 87–89.
4. Крупник Л. О. Історія України: формування етносів, нації, державності. Київ : Центр учбової літератури, 2009.
5. Лозко Г. Етнологія України: Філософсько-теоретичний та етнологічний аспект. Київ: АртЕУ, 2001.
6. Максимич О. М. Структура етнічної самосвідомості у сучасних психологічних дослідженнях. *PSYCHOLOGICAL JOURNAL*. 2020. №11(43)С. 47–55.
7. Савицька О. В., & Співак Л. М. Етнопсихологія. Київ : Каравела, 2011. 264 с.
8. Співак Л. М. Наукові позиції вчених теоретичної та консультативної психології про розвиток національної й етнічної самосвідомості. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2020. № 9. С. 86–93.
9. Ставицький Г. А. Ідентичність як механізм розвитку етнічної самосвідомості у старшому юнацькому віці. *Міжнародний науковий форум: соціологія, психологія, педагогіка, менеджмент*. 2013. № 13. С. 146–153.
10. Ставицький Г. А. Особливості розвитку етнічної самосвідомості особистості юнацького віку. *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова*. 2016. № 12(4). С. 127–133.
11. Piaget J. *La psychologie de l'intelligence*. Malakoff: DUNOD, 2020.

Лісничка Олеся Миколаївна

магістр психології, практикуючий психолог,
Кропивницький, Україна

МЕНТАЛЬНІ РЕСУРСИ ЯК ФАКТОР ПОДОЛАННЯ ЖИТТЄВИХ ТРУДНОЩІВ ОСОБИСТОСТІ

Сучасна нестабільна, кризова політична та економічна ситуація у всьому світі пред'являє особливі вимоги до людини як суб'єкту життя, відповідального за власні вибори та власну продуктивність.

Значний інтерес викликає проблема ресурсів, які дозволяють людині демонструвати високі досягнення, успішно справлятися з вимогами життя,